

pharmacists is analyzed, detailing the requirements for professional training at the level of the Professional Junior Bachelor degree and the second (Master's) level of higher education.

The impact of international cooperation is outlined, particularly the membership of Ukrainian institutions in the European Association of Faculties of Pharmacy (EAFP), the implementation of academic mobility for students and faculty, and participation in the Erasmus+ Programme, all of which have contributed to improving the quality of the educational process. The article further examines the adoption in 2011 of the FIP/WHO Guidelines "Good Pharmacy Practice" as a framework for reforming educational programs toward patient-centered care, medicines safety, and enhanced professional responsibility. The significance of the Licensing Conditions for Conducting Economic Activities Related to the Manufacture, Wholesale, and Retail Trade of Medicinal Products (2016) is highlighted in determining qualification requirements for specialists engaged in pharmaceutical practice.

It is concluded that the transformation of the regulatory framework for pharmaceutical education in Ukraine constitutes a systemic process characterized by alignment with European standards, modernization of educational content, expansion of international cooperation, and the development of highly qualified human resources for the pharmaceutical sector. The findings of the study are significant for the further improvement of educational policy in Ukraine, the development of strategic regulatory documents, and the enhancement of the quality of professional training of pharmacists in the context of global educational and professional trends.

Key words: pharmaceutical education; legal and regulatory framework; standardization; professional qualifications; integration; competence-based approach; Ukraine; 1990s – early 21st century.

Дата надходження статті: 07.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 20.10.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Клепар М. В.

УДК 37.091:82(477)"2010/2016"

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.691>

Касаткін О. С.,
orcid.org/0000-0003-3323-8069

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА УКРАЇНИ В ПЕРІОД РЕФОРМ 2010–2016 РОКІВ

У статті проаналізовано тенезу та особливості реформування шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках як складного й внутрішньо суперечливого етапу розвитку освітньої системи. Метою дослідження є виявлення основних нормативних, змістових і методичних змін у викладанні української та зарубіжної літератури в означений період, а також з'ясування їхнього впливу на формування шкільного літературного канону, дидактичні підходи та професійну діяльність учителя-словесника. Методологічну основу становлять аналіз нормативно-правових документів, навчальних програм, методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України, а також узагальнення результатів наукових досліджень у галузі методики навчання літератури.

У статті обґрунтовано доцільність внутрішньої періодизації реформ 2010–2016 років із виокремленням двох різних за спрямуванням субперіодів: 2010–2013 років, позначених змістовими та структурними корекціями навчальних програм за умов посилення ідеологічного впливу, і 2014–2016 років, що характеризувалися переглядом програм, частковою деідеологізацією та розвантаженням навчального матеріалу. На основі конкретних прикладів програмових змін показано трансформацію добору художніх текстів, зміну статусу окремих творів і перерозподіл акцентів у вивченні класичної спадщини. Проаналізовано вплив реформ

на методичні підходи, систему оцінювання навчальних досягнень учнів і підготовку педагогічних кадрів.

Доведено, що за відсутності цілісної стратегії реформування означений період мав переважно підготовчий характер у генезі шкільної літературної освіти та створив передумови для подальших системних змін, нормативно закріплених уже після 2016 року.

Матеріали статті можуть бути використані в подальших дослідженнях історії та теорії літературної освіти, а також у практиці підготовки майбутніх учителів-словесників.

Ключові слова: літературна освіта, періодизація, генеза, компетентність, реформування, українська література, зарубіжна література.

Постановлення проблеми. Розвиток шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках відбувся в умовах суспільно-політичних трансформацій та нормативної нестабільності, що зумовлювало суперечливість освітніх орієнтирів і відсутність цілісної стратегії розвитку галузі. У практиці навчання це виявлялося в частих корекціях програм, зміні статусу художніх творів і коливаннях між знанневою та компетентнісною моделями освіти. Науково-практична проблема полягає у відсутності комплексного історико-педагогічного осмислення цього періоду як етапу генези шкільної літературної освіти України. Фрагментарний характер наявних досліджень ускладнює виявлення причинно-наслідкових зв'язків між нормативними, ідеологічними та методичними трансформаціями і не дозволяє повною мірою оцінити їхній вплив на подальший розвиток літературної освіти.

Актуальність дослідження зумовлена потребою наукового осмислення трансформацій шкільної літературної освіти України в умовах суспільно-політичних змін початку XXI століття. Період 2010–2016 років є особливо показовим, оскільки в цей час літературна освіта розвивалася в ситуації нормативної та концептуальної нестабільності, зміни гуманітарних орієнтирів і суперечливого поєднання знанневої та компетентнісної моделей навчання. Саме в означений період відбувалися процеси, що суттєво вплинули на зміст навчальних програм, структуру шкільного літературного канону та методичні підходи до викладання літератури.

Значущість тематики дослідження посилюється також сучасними проблемами гуманітарної освіти, пов'язаними з потребою збереження національно-культурної ідентичності, подолання наслідків ідеологізації навчального змісту та формування читацьких і громадянських компетенцій учнів. Без аналізу генези літературної освіти у 2010–2016 роках ускладнюється розуміння логіки подальших освітніх реформ і причин тих суперечностей, які виявляються в сучасній практиці викладання літератури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що період 2010–2016 років уперше розглядається як самостійний етап генези шкільної літературної освіти України, а не як сукупність окремих реформаторських заходів. У статті здійснено цілісний аналіз нормативно-правових, концептуальних і програмних змін цього періоду, що дозволяє виявити їхню внутрішню логіку, суперечності та наслідки для змісту і методики навчання літератури. Новизна дослідження також полягає в обґрунтуванні періодизації реформ 2010–2016 років із виокремленням різноспрямованих субперіодів розвитку літературної освіти, а також у виявленні впливу ідеологічних і соціокультурних чинників на формування шкільного літературного канону. Отримані результати розширюють уявлення про закономірності розвитку літературної освіти та створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень у галузі історії педагогіки та методики навчання літератури.

Аналіз досліджень. Значна кількість дослідників вивчали реформування шкільної літературної освіти України. Так, Н. Гоголь на засадах культурологічного підходу обґрунтовує періодизацію розвитку шкільної літературної освіти [1]. О. Ісаєва розглядає основні сучасні виклики та їх вплив на процес літературознавства в українських школах [3]. Г. Клочек з'ясовує стратегію й тактику реформування літературної освіти

в Новій українській школі [4]. Н. Комарівська, І. Лапшина, Н. Франчук розкривають особливості естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку при роботі з творами художньої літератури [5]. Л. Нежива, С. Паламар доводять важливість набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і навичок із застосування додатків AR до інтерактивних версій романів у процесі організації їх літературного читання [9]. Г. Райбедюк виявляє зовнішні та внутрішні чинники, що знижують інтерес учнів до творів художньої літератури в загальному контексті предметів, передбачених чинною освітньою програмою [11]. А. Ситченко, В. Баденкова, І. Корнієнко демонструють структуроване навчання як якісний елемент у викладанні мови та літератури [13]. О. Слижук зазначає, що підлітковий вік є найефективнішим періодом для розвитку нових когнітивних та емоційних якостей особистості, що варто враховувати у виборі художніх текстів для читання та інтерпретації [14]. О. Степаненко визнає, що успішне літературознавство зумовлено як навчальним змістом, так і процесуальною складовою його реалізації, згідно з якою пояснюються не лише події, а й ідеї та цінності зображуваної епохи [15]. Т. Яценко розглядає питання ефективної реалізації принципу взаємодії мистецтв у сучасній системі шкільної літературної освіти [19; 20].

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз реформування шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках як на етапі її генези, з’ясування закономірностей і суперечностей нормативних, змістових і методичних трансформацій цього періоду.

Викладення основного матеріалу. Реформування шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках відбувалося в умовах нестабільного соціально-політичного середовища та суттєвих коливань державної гуманітарної політики. У межах цього періоду не можна говорити про єдиний безперервний процес модернізації, оскільки освітні трансформації мали різноспрямований характер і були зумовлені зміною ідеологічних, культурних і нормативних орієнтирів. Аналіз нормативних документів, програмних рішень і змін до навчального змісту дозволяє виокремити два умовно самостійні субперіоди: 2010–2013 роки та 2014–2016 роки, кожен з яких характеризувався власною логікою реформування шкільної літературної освіти. Водночас можна сказати, що основна увага була зосереджена на модернізацію змісту, методів і форм навчання з метою підвищення якості освіти та її відповідності сучасним потребам суспільства, а основні аспекти реформування можна розділити на кілька ключових напрямків – оновлення навчальних програм; зміни в методах навчання; підготовка та підвищення кваліфікації вчителів; оцінювання учнів. Зокрема, були оновлені програми з літератури, до яких включено сучасних українських авторів і більш актуальні теми, щоб відобразити зміни в суспільстві та літературі. Також посилилася увага до творів, які висвітлюють історичні події та національну ідентичність. Це також було пов’язано з політичними змінами та бажанням підкреслити національну свідомість.

У 2010–2013 роках літературна освіта розвивалася в межах правового поля, сформованого законами України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», а також Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим 2011 року. Формально задекларований у стандарті компетентнісний підхід у галузі «Мова і література» передбачав розвиток читацьких, комунікативних і культурних компетенцій учнів, однак на практиці реалізація цих положень відбувалася в умовах посилення централізованого управління гуманітарною сферою та ідеологізації змісту освіти [10]. Це зумовлювало суперечність між нормативно проголошеними освітніми цілями та фактичними підходами до формування навчального змісту з української та зарубіжної літератури.

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів, а також розвантаження змісту навчальної програми, відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 11 лютого 2010 року згідно з протоколом № 1/4-2

було затверджено зміни до навчальної програми з української літератури. Зазначені корективи передбачали оптимізацію добору художніх текстів, уточнення їхнього статусу в структурі курсу та корекцію обсягу навчального матеріалу з урахуванням вікових можливостей учнів і виховного потенціалу літератури [28, с. 5]. Тобто ще на початку досліджуваного періоду було задекларовано курс на перегляд змісту шкільної літературної освіти, який у подальші роки набув суперечливого характеру та став предметом гострих фахових дискусій.

Корекція охоплювала всі рівні базової школи та передбачала вилучення або зміну статусу окремих програмових творів. Зокрема, у 5 класі вилучено легенду «Лісова панна», а казку В. Короліва-Старого «Потерчата» переведено до позакласного читання; у 6 класі обмежено текстуальне вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна», вилучено твір С. Руданського «Козак і король» та оповідання С. Васильченка «Басурмен», замінивши їх іншими текстами; у 7 класі твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» винесено за межі обов'язкового вивчення, а вірш А. Малишка «Приходять предки...» замінено іншим; у 8 класі поему І. Франка «Іван Вишеньський» переведено з текстуального на оглядове вивчення, змінено добір поезій В. Самійленка та повністю оновлено блок гумористичної прози; у 9 класі вилучено притчу І. Липи «Мати» й усунуто дублювання вивчення окремих творів Т. Шевченка [18]. Сукупність цих змін зумовила переформатування шкільного літературного канону, зменшення частки текстів із виразним історико-національним та світоглядним змістом і послаблення націєтвірного потенціалу курсу української літератури, який дедалі більше орієнтувався на структурно-дидактичні, а не культурно-ідентифікаційні пріоритети.

Визначальним документом цього етапу також стала Концепція літературної освіти (далі – Концепція), затверджена Міністерством освіти і науки України 2011 року [8]. Запропонована Концепція була чинною до 2014 року, мала значний вплив на структуру та зміст викладання літератури в українських школах. Однак її реалізація викликала чимало критики з боку освітян та культурних діячів, оскільки вона сприяла низці негативних тенденцій у навчальному процесі, які позначилися на інтелектуальному та культурному розвитку учнів.

Однією з ключових проблем Концепції було прагнення до уніфікації літературної освіти, що виявлялося у зміщенні акцентів із національноорієнтованого історико-літературного підходу на узагальнено-культурологічну модель. Такий підхід створював ризики нівелювання специфіки української літератури як навчального предмета, що має формувати історичну пам'ять, національну ідентичність і ціннісні орієнтири учнів.

У дидактичному вимірі реалізація Концепції літературної освіти 2011 року сприяла стандартизації навчального процесу та зростанню ролі репродуктивних форм роботи. Зміщення уваги з інтерпретаційної діяльності на засвоєння узагальнених літературних знань зменшувало можливості розвитку критичного мислення та читацької автономії учнів. Дослідники наголошували, що така модель суперечила як сучасним тенденціям літературної освіти, так і заявленому в нормативних документах компетентнісному підходу [4, с. 85]. Також в освітньому середовищі актуалізувалися дискусії щодо штучного зближення курсів української та зарубіжної літератури, що в перспективі могло призвести до втрати предметної самостійності української літератури в системі гуманітарної освіти [1, с. 185].

Ще одним із найпомітніших наслідків упровадження Концепції було значне зменшення уваги до української літератури та культури через акцентування на російській літературній традиції. Замість того щоб закріплювати національну ідентичність учнів через знайомство з українськими класиками, Концепція пропонувала звернути особливу увагу на російську літературу, що підривало національну самосвідомість і культурну автономію. Іншим негативним наслідком реалізації цієї Концепції стала тенденція до спрощення та стандартизації процесу навчання. Під впливом нових методичних рекомендацій акцент було перенесено на механічне

засвоєння літературних фактів і норм, що зменшило роль творчого підходу в освітньому процесі. Відтак учням надавали переважно технічні, а не інтерпретативні завдання, що сприяло зниженню їх здатності до глибокого осмислення текстів. Уроки літератури перетворювалися на формальні заходи, де учні лише запам'ятовували факти, але не розвивали критичне мислення.

Не менш важливим є й аспект політизації літературної освіти, що була властива Концепції. Вона намагалася нав'язати певні політичні та ідеологічні настанови, що мало негативний вплив на вивчення літературних творів. Замість того щоб розглядати твори через призму їхньої художньої цінності, концепція сприяла акцентуванню уваги на ідеологічних аспектах, що часто зводилося до піднесення ідеї «єдності» з Росією. Це призвело до значного спрощення розуміння літератури як багатогранного культурного феномену, збагаченого різноманітними підходами та інтерпретаціями. Тож запропонована Концепція мала низку негативних наслідків, які мали серйозний вплив на викладання літератури в українських школах.

У 2010-2013 роках освітня політика у сфері шкільної літературної освіти характеризувалася тенденцією до перегляду змістових акцентів курсу української літератури, що виявлялося у прагненні «розвантажити» програму та змінити її ідеологічно-ціннісні орієнтири. У публічних заявах керівництва Міністерства освіти і науки України цього періоду наголошувалося на надмірному обсязі шкільного курсу української літератури та потребі його скорочення, що викликало гостру реакцію з боку освітян і представників культурної спільноти [16]. Водночас ухвалена Концепція літературної освіти 2011 року була сприйнята як така, що послаблює національно-ідентифікаційну функцію української літератури, зміщуючи акценти з формування культурної пам'яті й історичної тяглості на узагальнено-культурологічний підхід [17]. Сукупність цих рішень і дискурсивних практик зумовила трансформацію ролі української літератури у структурі гуманітарної освіти та стала одним із чинників переосмислення змісту літературної освіти в постреволюційний період.

Суттєвий вплив на гуманітарну складову освіти у 2010-2013 роках мав також мовно-політичний чинник. Ухвалення Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 року створило передумови для перегляду мовно-культурного балансу в освітньому просторі та безпосередньо позначилося на змістових пріоритетах літературної освіти [2]. У результаті навчальні програми та підходи до викладання літератури формувалися в умовах ідеологічної напруженості, що ускладнювало реалізацію національноорієнтованої освітньої стратегії.

Таким чином, період 2010–2013 років у розвитку шкільної літературної освіти України можна схарактеризувати як етап посилення нормативно-ідеологічного впливу на гуманітарні дисципліни, у межах якого модернізаційні декларації поєднувалися з практикою централізації та уніфікації змісту навчання. Саме ці суперечності зумовили потребу подальшого перегляду освітньої політики, що стало можливим після успішно-політичних змін 2014 року.

Після 2014 року вектор реформування шкільної літературної освіти України зазнав суттєвих змін, що було зумовлено суспільно-політичними трансформаціями, Революцією Гідності та переосмисленням державної гуманітарної політики. Літературна освіта в цей період поступово звільнялася від ідеологічно вмотивованих підходів, характерних для початку десятиліття, і набула рис корекційної, прагматично зорієнтованої реформи, спрямованої на перегляд змісту навчання, усунення проросійського контенту та адаптацію програм до нових соціокультурних реалій.

Нормативною основою змін у 2014–2016 роках залишалися чинні на той час закони у сфері освіти та Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти 2011 року, однак ключову роль у практичній трансформації літературної освіти відігравали підзаконні акти Міністерства освіти і науки України, зокрема накази та методичні рекомендації, спрямовані на корекцію навчальних програм. Показовими у цьому контексті став наказ МОН України від 29 травня 2015 року № 585

«Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня» [7], а також лист МОН України від 26 червня 2015 року № 1/9-305 «Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році» [6]. Саме ці документи зафіксували конкретні зміни у змісті курсів української та зарубіжної літератури, які отримали узагальнену назву «розвантаження програм».

На рівні курсу української літератури зазначені зміни виявилися у вилученні або заміні окремих художніх творів, а також у корекції поняттєвого апарату. Із навчальних програм було вилучено або перенесено низку текстів, що раніше входили до обов'язкового вивчення, зокрема поему-містерію Т. Шевченка «Великий льох», окремі поезії І. Франка («Каменярі», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»), поему «Мойсей», повість Осипа Назарука «Роксоляна», повість В. Дрозда «Ірій» та інші твори. Водночас у програму 9 класу було введено вірш Т. Шевченка «Заповіт», а оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач» замінено на повість «Інститутка», що свідчило про прагнення до перегляду навчального канону з урахуванням його ідейно-ціннісного потенціалу [6].

Паралельно відбулося спрощення та уточнення літературознавчого апарату, особливо в курсах для 5–6 класів. До базових понять було введено або уточнено такі категорії, як «тема», «повість», «прозова мова», водночас окремі терміни, пов'язані з теорією віршування та складними аспектами поезики, було вилучено як такі, що переважували курс і не відповідали віковим можливостям учнів [6]. Такі кроки засвідчують прагнення не до скорочення змісту як такого, а до його структурної оптимізації.

У курсі зарубіжної літератури реформування 2014–2016 років мало комплексний характер і виявлялося у зміні статусу окремих творів, перерозподілі навчальних годин і перегляді логіки історико-літературного викладу. Зокрема, у 5 класі було збільшено кількість годин на вивчення казок народів світу за рахунок скорочення інших тематичних блоків; у 6 класі посилено увагу до міфологічних сюжетів і запроваджено альтернативний вибір творів для вивчення за рішенням учителя [6].

Показовим прикладом зміни траєкторії тексту в навчальній програмі стало перенесення повісті-казки А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» із 6 до 8 класу як обов'язкового для вивчення твору, що відповідало віковим можливостям учнів і сприяло глибшому осмисленню філософського змісту тексту. Водночас повість А. Ліндгрена «Брати Лев'яче Серце» було віднесено до додаткового читання. Для 8–9 класів характерними стали структурні корекції історико-літературних блоків. Так, у 8 класі було перегруповано теми, пов'язані з бароко та класицизмом, а в 9 класі здійснено перегляд логіки переходу до модернізму: тему «Перехід до модернізму» вилучено, натомість розширено вивчення романтизму й реалізму з можливістю альтернативного добору творів, зокрема поезії Дж. Байрона. Окремі твори, зокрема комедію М. Гоголя «Ревізор», перенесено з додаткового читання до основної програми, що свідчило про переосмислення її місця в курсі зарубіжної літератури [6].

У сукупності ці зміни демонструють, що реформування літературної освіти в 2014–2016 роках відбувалося не лише на рівні загальних декларацій, а й через цілеспрямовану зміну текстового корпусу, структури навчальних курсів і навчального навантаження. Важливим є те, що зазначені корекції також мали реактивний характер і були спрямовані на подолання ідеологічних перекосів попереднього етапу, а також на адаптацію шкільної літературної освіти до нових суспільних проблем, зокрема формування громадянської та національної свідомості учнів.

Отже, період 2014–2016 років у генезі шкільної літературної освіти України можна визначити як перехідний етап, що поєднував елементи корекції, деідеологізації та прагматичної оптимізації навчального змісту. Саме в цей час було закладено підґрунтя для подальших системних змін у сфері літературної освіти, які отримали нормативне оформлення вже поза межами досліджуваного періоду.

Зміни у змісті шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках вплинули на методичні підходи до викладання предмета, систему оцінювання та вимоги до професійної підготовки вчителя-словесника. За відсутності цілісної стратегії реформування літературної освіти окремі нормативні рішення зумовили трансформацію дидактичних орієнтирів, однак у 2010–2013 роках у практиці навчання зберігалася домінування традиційної знанневої моделі. Попри декларацію компетентнісного підходу в Державному стандарті 2011 року, переважали репродуктивні форми роботи, що обмежувало розвиток читацької автономії та інтерпретаційних умінь учнів і не відповідало європейським тенденціям літературної освіти, зорієнтованої на діалогічне прочитання тексту та формування критичного мислення [3, с. 221].

Після 2014 року методичні акценти у викладанні літератури поступово зміщувалися в бік активніших форм навчальної діяльності. Методичні рекомендації МОН України для 2015/2016 навчального року орієнтували вчителів на використання дискусій, проєктних і творчих завдань, роботу з різними інтерпретаціями художнього тексту та інтеграцію позакласного читання в освітній процес [6]. Попри рекомендаційний характер, ці настанови засвідчили спробу переорієнтації літературної освіти з нормативно заданих інтерпретацій на розвиток читацьких умінь і ціннісно-сміслового аналізу тексту.

Важливим аспектом реформування стала трансформація підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. У 2010–2016 роках у викладанні літератури поєднувалися традиційне підсумкове оцінювання та елементи формувального підходу, орієнтованого на відстеження індивідуального прогресу учня. Значний вплив у цьому процесі мало зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури, яке сприяло стандартизації вимог, але водночас посилювало тестоорієнтованість курсу, що ускладнювало повноцінну реалізацію компетентнісного підходу [3].

Важливим чинником, що обмежував ефективність реформування шкільної літературної освіти у 2010–2016 роках, залишалася система професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів-словесників. Попри задекларовану потребу оновлення методичної підготовки, післядипломна освіта мала фрагментарний і здебільшого формальний характер, зосереджуючись на нормативних вимогах, а не на формуванні практичних умінь роботи з новими текстами, методами й технологіями навчання [9; 12]. Ситуацію ускладнювали обмежене фінансування освітньої галузі, недостатнє матеріально-технічне забезпечення шкіл, опір частини педагогів до змін, а також відсутність послідовної стратегії реформування й вплив соціально-політичних чинників, зокрема збройного конфлікту на сході України [1, с. 183; 7, с. 118; 19, с. 240]. Сукупність цих обставин знижувала можливості повноцінної реалізації програмних і методичних новацій на рівні шкільної практики.

Попри вжиті у 2010–2016 роках заходи з реформування шкільної літературної освіти, їх реалізація була обмежена недостатнім фінансуванням, інфраструктурними проблемами, нестачею методичної підготовки педагогів та впливом соціально-політичних чинників [1, с. 185]. Унаслідок цього реформування мало суперечливий характер: поряд зі змістовими й методичними корекціями зберігалися системні обмеження, що стримували глибину змін. У контексті генези літературної освіти означений період доцільно розглядати як підготовчий етап до подальших системних реформ, нормативно закріплених уже після 2016 року.

Із метою узагальнення виявлених закономірностей та простеження логіки розвитку шкільної літературної освіти в досліджуваній період подаємо таблицю, що репрезентує генезу реформ 2010–2016 років крізь призму передумов, основних проявів і наслідків (табл. 1).

Таблиця 1

Гене́за шкільної літературної освіти України в період реформ 2010-2016 років

Етап генези	Хронологічні межі	Передумови змін	Характер реформ і ключові прояви	Наслідки для змісту та методики літературної освіти
Передреформний (інерційний)	До 2010 р.	Домінування знаннєвої моделі навчання; традиційний історико-літературний підхід; обмежене використання компетентнісних і діяльнісних методик.	Фрагментарні оновлення програм без системної стратегії; збереження переважано го канону.	Низька гнучкість змісту навчання; орієнтація на відтворення знань, а не на читацьку діяльність.
Нормативно-ідеологічний	2010-2013 рр.	Централізація гуманітарної політики; посилення ідеологічного контролю; спроби уніфікації літературної освіти.	Ухвалення Концепції літературної освіти (2011); формальна декларація компетентнісного підходу; стандартизація змісту.	Нівелювання специфіки української літератури; зростання репродуктивних форм навчання; зменшення простору для інтерпретації.
Переломний (кризовий)	2014 р.	Революція Гідності; перегляд гуманітарних і ціннісних орієнтирів; суспільний запит на деідеологізацію освіти.	Критичний перегляд попередніх концептуальних рішень; відмова від проросійських ідеологічних наративів.	Створення передумов для корекції змісту навчання та оновлення навчального канону.
Корекційно-перехідний	2014-2016 рр.	Потреба адаптації освіти до нових соціокультурних умов; переваженість програм; потреба в оптимізації змісту.	«Розвантаження» програм (2015); вилучення та заміна окремих творів; перерозподіл годин; зміна статусу текстів.	Оптимізація навчального канону; посилення уваги до вікових можливостей учнів; обмежене розширення методичної свободи вчителя.
Протоконцепційний (передумови системної реформи)	2016 р.	Накопичення практичних і нормативних змін; усвідомлення потреби цілісної реформи.	Формування основ для нової освітньої політики; узагальнення попереднього досвіду реформ.	Підготовка нормативного підґрунтя для системних змін у літературній освіті (реалізованих після 2016 р.).

Реформування шкільної літературної освіти у 2010–2016 роках стало важливим етапом її поступової модернізації та створило передумови для подальших системних змін. У межах цього періоду відбувалися змістові й методичні корекції, пов'язані з упровадженням інтерактивних форм навчання, використанням інформаційно-комунікаційних технологій, розширенням практик позакласного читання та залученням соціокультурного середовища до освітнього процесу. Такі зміни були спрямовані на розвиток читацьких умінь, критичного мислення й комунікативної компетентності учнів, а також на поступове переосмислення ролі літератури в умовах інформаційного суспільства [16, с. 216].

Водночас трансформація шкільної літературної освіти відбувалася в контексті ширших змін у літературному процесі України та світу, зумовлених соціально-політичними подіями, глобалізаційними впливами й розвитком цифрових технологій. Зростання інтересу до сучасної української літератури, актуальних соціальних тем і нових видавничих практик, а також розширення доступу до світового літературного контексту поступово відбивалося на змісті навчання. Законодавчі та нормативні рішення цього періоду сприяли впровадженню інноваційних методів викладання й розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів, однак відсутність цілісної стратегії обмежувала глибину та узгодженість змін, що зумовлює потребу їх подальшого осмислення у висновках.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що реформування шкільної літературної освіти України у 2010–2016 роках не мало цілісного й послідовного характеру, а розгорталось як суперечливий, етапний процес, зумовлений змінами державної гуманітарної політики та соціально-політичного контексту. Аналіз нормативних документів і програмних корекцій дозволяє виокремити в межах цього періоду два різноспрямовані субперіоди розвитку літературної освіти.

Період 2010–2013 років характеризувався посиленням нормативно-ідеологічного впливу на зміст навчання, централізацією регулювання та тенденціями до уніфікації літературної освіти. Попри формальне закріплення компетентнісного підходу в Державному стандарті 2011 року, освітня практика залишалася переважно знанневою. Концепція літературної освіти 2011 року, задекларувавши модернізаційні орієнтири, водночас створювала ризики нівелювання предметної специфіки української літератури та послаблення її націєтвірного потенціалу.

Після 2014 року вектор реформування зазнав суттєвої корекції. У 2014–2016 роках освітня політика була зорієнтована на деідеологізацію змісту навчання, перегляд навчального канону та практичну оптимізацію програм, що виявилось у зміні статусу окремих творів, перерозподілі навчального часу та структурному оновленні курсів української й зарубіжної літератури.

Водночас результати аналізу свідчать, що реформування літературної освіти в означений період не супроводжувалося формуванням довгострокової стратегії. Обмежені фінансові ресурси, фрагментарність системи підвищення кваліфікації вчителів і суперечність між компетентнісними цілями та тестоорієнтованими форматами оцінювання стримували глибину й сталість змін. У контексті генези шкільної літературної освіти України період 2010–2016 років доцільно розглядати як перехідний етап, що поєднав інерційні риси попередньої моделі з передумовами подальших системних реформ, нормативно закріплених уже після 2016 року.

Перспективи подальших досліджень убачаються в аналізі подальших етапів генези шкільної літературної освіти України з урахуванням інституційного впровадження компетентнісної парадигми, трансформації канону та змін у професійній ролі вчителя-словесника.

Список використаних джерел:

1. Гоголь Н. Періодизація розвитку шкільної літературної освіти на засадах культурологічного підходу (1950-ті – 2016 рр.). *Педагогічні науки*. 2022. № 48. С. 180–189. URL: <http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/2137/24%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Закон України «Про засади державної мовної політики»: прийнятий 03.07.2012. № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20140906#Text>
3. Ісаєва О. Шкільна літературна освіта в Україні і виклики часу: у пошуках відповідностей. *Pedagogy and Education*. 2023. № 183. С. 211–223. DOI: <http://dx.doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2023.020>
4. Клочек Г. Літературна освіта в новій українській школі: стратегія і тактика реформування. *Дивослово*. 2017. № 1. С. 7-11. URL: <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/2-0117.pdf>
5. Комарівська Н., Лапшина І., Франчук Н. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого віку в контексті естетичного виховання. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. 2020. № 61. С. 83-87. URL: https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/8393/1/Komarivska_Naukovi_zapiski_v%2061_2020-83-87.pdf
6. Лист Міністерства освіти і науки України «Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році». 26.06.2015. № 1/9-305. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_305729-15#Text
7. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня»: затверджений 29.05.2015. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0585729-15#Text>
8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.01.2011 № 58 «Про затвердження Концепції літературної освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0058736-11#Text>
9. Нежива Л, Паламар С. Інноваційні технології в літературній освіті майбутніх учителів початкової школи. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 4 (31). С. 129–142. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.4.9>
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти»: прийнята 23.11.2011. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
11. Райбедюк Г. Систематичний підхід до використання джерел літературного краєзнавства в умовах кризи сучасної літературної освіти в Україні. *Науковий вісник ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2020. № 49. С. 112-120. URL: http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1467/1/Райбедюк_Г._НВ_49_Педагогічні_науки.pdf
12. Резнікова К. Стан шкільної літературної освіти України в період з 1991 по 1998 рр. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 1 (19). С. 1208-1217. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/8947/8994>
13. Ситченко А., Баденкова В., Корнієнко І. Структуризація навчальної діяльності як фактор якості шкільної мовно-літературної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 4. С. 113-115. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/download/224138/224325>
14. Слижук О. Літературна освіта підлітків в Україні: психолого-педагогічні основи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. № 7 (85). С. 45-48. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Literary-education-of-teens-in-Ukraine-psychological-and-pedagogical-bases-O.-A.-Slyzhuk.pdf>
15. Степаненко О. Тенденції вивчення літератури у закладах загальної середньої освіти України у 30-90 роках століття. *Інноваційна педагогіка*. 2022. №49. С. 38–43. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/49/part_2/8.pdf
16. Табачник вирішив урізати вивчення української літератури в школах. URL: <https://ukranews.com/ua/news/42700-tabachnyk-vyrishyv-urizaty-vyvchennya-ukrainskoi-literatury-v-shkolakh>
17. У Табачника підмінили Концепцію літературної освіти? URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2011/02/03/5874947>
18. Українська література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / за загальною редакцією Р. В. Мовчан. Ірпінь: Перун. 2005. 201 с.

19. Яценко Т. Мистецький контекст в оновленому змісті сучасної шкільної літературної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2021. № 48. С. 238–245. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/314>
20. Яценко Т. Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Педагогічні науки*. 2019. № 3 (326). С. 194–202. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/4737>

References:

1. Hohol, N. (2022). Periodyzatsiia rozvytku shkilnoi literaturnoi osvity na zasadakh kulturolohichnoho pidkholu (1950-ti – 2016 rr.) [Periodization of the development of school literary education on the basis of the cultural approach (1950s–2016)]. *Pedahohichni nauky*, 48, 180–189. Retrieved from <http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/2137/24%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine “On the Principles of State Language Policy” of July 3, 2012, No. 5029-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20140906#Text> [in Ukrainian].
3. Isaieva, O. (2023). Shkilna literaturna osvita v Ukraini i vyklyky chasu: u poshukakh vidpovidnosti [School literary education in Ukraine and challenges of the time: In search of correspondences]. *Pedagogy and Education*, 183, 211–223. DOI: <http://dx.doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2023.020> [in Ukrainian].
4. Klochek, H. (2017). Literaturna osvita v novii ukraiinskii shkoli: stratehiia i taktyka reformuvannia [Literary education in the New Ukrainian School: Strategy and tactics of reforming]. *Dyvoslovo*, 1, 7–11. Retrieved from <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/2-0117.pdf> [in Ukrainian].
5. Komarivska, N., Lapshyna, I., & Franchuk, N. (2020). Literaturna osvita ditei doshkilnoho ta molodshoho viku v konteksti estetychnoho vykhovannia [Literary education of preschool and primary school children in the context of aesthetic education]. *Naukovi zapysky VDPUI imeni Mykhayla Kotsiubynskoho*, 61, 83–87. Retrieved from https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/8393/1/Komarivska_Naukovi_zapysky_v%2061_2020-83-87.pdf [in Ukrainian].
6. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On the study of basic disciplines in general education institutions in the 2015/2016 academic year” No. 1/9-305, June 26, 2015. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_305729-15#Text [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On approval of changes to curricula for general education institutions of the 2nd level” No. 585 May 29, 2015. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0585729-15#Text> [in Ukrainian].
8. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On Approval of the Concept of Literary Education” No. 58 of January 26, 2011. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0058736-11#Text> [in Ukrainian].
9. Nezhyva, L., & Palamar, S. (2020). Innovatsiini tekhnolohii v literaturnii osviti maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly [Innovative technologies in literary education of future primary school teachers]. *Osvitolohichni dyskursy*, 4 (31), 129–142. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.4.9> [in Ukrainian].
10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the State Standard of Basic and Complete General Secondary Education” No. 1392 of November 23, 2011. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. Raibediuk, H. (2020). Systematychnyi pidkhid do vykorystannia dzherel literaturnoho kraieznavstva v umovakh kryzy suchasnoi literaturnoi osvity v Ukraini [Systematic approach to the use of literary local history sources in the context of the crisis of modern literary education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk izmail'skoho derzhavnogo humanitarnogo universytetu*, 49, 112–120. Retrieved from <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1467/1/Раїбедюк Г. НВ 49 Педагогічні науки.pdf> [in Ukrainian].
12. Reznikova, K. (2024). Stan shkilnoi literaturnoi osvity Ukrainy v period z 1991 po 1998 [The state of school literary education in Ukraine in the period 1991–1998]. *Visnyk nauky ta osvity*, 1 (19), 1208–1217. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/8947/8994> [in Ukrainian].
13. Sytchenko, A., Badenkova, V., & Korniienko, I. (2020). Strukturyzatsiia navchalnoi diialnosti yak faktor yakosti shkilnoi movno-literaturnoi osvity [Structuring educational activities as a factor

- of quality of school language and literature education]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, 4, 113–115. Retrieved from <http://znp.udpu.edu.ua/article/download/224138/224325> [in Ukrainian].
14. Slyzhuk, O. (2019). Literaturna osvita pidlitkiv v Ukraini: psykholoho-pedahohichni osnovy [Literary education of adolescents in Ukraine: Psychological and pedagogical foundations]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 7(85), 45–48. Retrieved from <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Literary-education-of-teens-in-Ukraine-psychological-and-pedagogical-bases-O.-A.-Slyzhuk.pdf> [in Ukrainian].
 15. Stepanenko, O. (2022). Tendentsii vyvchennia literatury u zakladakh zahalnoi serednoi osvity Ukrainy u 30-90 rokakh XX stolittia [Trends in the study of literature in general secondary education institutions of Ukraine in the 1930s–1990s]. *Innovatsiina pedahohika*, 49, 38–43. Retrieved from http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/49/part_2/8.pdf [in Ukrainian].
 16. Tabachnyk vyrishyv urizaty vyvchennia ukrainskoi literatury v shkolakh [Tabachnyk decided to reduce the study of Ukrainian literature in schools]. Retrieved from <https://ukranews.com/ua/news/42700-tabachnyk-vyrishyv-urizaty-vyvchennya-ukrainskoi-literatury-v-shkolakh> [in Ukrainian].
 17. U Tabachnyka pidminyly Kontseptsiiu literaturnoi osvity [Was the Concept of literary education substituted under Tabachnyk]. (2011). Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2011/02/03/5874947> [in Ukrainian].
 18. Movchan, R. V. (Ed.). (2005). *Ukrainska literatura. 5–12 klasy. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Ukrainian Literature for grades 5–12: A curriculum for general secondary education institutions]. Irpin: Perun [in Ukrainian].
 19. Yatsenko, T. (2021). Mystetskyi kontekst v onovlenomu zmisti suchasnoi shkilnoi literaturnoi osvity [Artistic context in the updated content of modern school literary education]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*, 48, 238–245. Retrieved from <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/314> [in Ukrainian].
 20. Yatsenko, T. (2019). Rozvytok chytatskoi kompetentnosti uchniv litseiu u konteksti novoi paradyhmy shkilnoi literaturnoi osvity [Development of reading competence of lyceum students in the context of a new paradigm of school literary education]. *Pedahohichni nauky*, 3(326), 194–202. Retrieved from <http://hdl.handle.net/123456789/4737> [in Ukrainian].

Kasatkin O. S.,

orcid.org/0000-0003-3323-8069

SCHOOL LITERARY EDUCATION IN UKRAINE IN THE PERIOD OF REFORMS (2010–2016)

The article analyzes the genesis and specific features of the reform of school literary education in Ukraine in 2010-2016 as a complex and internally contradictory stage in the development of the educational system. The aim of the study is to identify the main regulatory, content-related, and methodological changes in the teaching of Ukrainian and world literature during this period, as well as to determine their impact on the formation of the school literary canon, didactic approaches, and the professional activity of literature teachers. The methodological framework is based on the analysis of regulatory and legal documents, curricula, and methodological guidelines issued by the Ministry of Education and Science of Ukraine, as well as on a synthesis of findings from scholarly research in the field of literature teaching methodology.

The article substantiates the expediency of an internal periodization of the 2010-2016 reforms, distinguishing two subperiods with different orientations: 2010-2013, marked by content and structural adjustments to curricula under conditions of increased ideological influence, and 2014-2016, characterized by curriculum revision, partial de-ideologization, and a reduction of curricular overload. Using specific examples of curricular changes, the study demonstrates transformations in the selection of literary texts, changes in the status of individual works, and a redistribution of emphases in the study of the classical heritage. The impact of the reforms on methodological approaches, the system of assessing students' learning achievements, and the training of teaching staff is also analyzed.

It is argued that, in the absence of a coherent reform strategy, the period under consideration had a predominantly preparatory character in the genesis of school literary education and created the

prerequisites for subsequent systemic changes that were enshrined in normative-legal acts after 2016.

The materials of the article may be used in further research on the history and theory of literary education, as well as in the training future literature teachers.

Key words: literary education, periodization, genesis, competence, reform, Ukrainian literature, world literature.

Дата надходження статті: 02.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 31.10.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 373.5.091.6:727.054:5]”1959/2022”

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.692>

Романов О. М.*,

orcid.org/0009-0008-2510-6473

ЕКРАННІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В ШКІЛЬНІЙ ПРИРОДНИЧІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку екранних засобів навчання у шкільній природничій освітній галузі України в другій половині ХХ століття в контексті становлення та функціонування кабінетної системи навчання. Актуальність дослідження зумовлена потребою наукового осмислення ролі технічних засобів візуалізації в умовах ускладнення змісту природничих дисциплін і посилення експериментальної спрямованості навчального процесу. Метою статті є з'ясування особливостей упровадження й використання екранних засобів у структурі матеріально-технічного забезпечення шкільних кабінетів природничого циклу.

Джерельну базу дослідження становлять архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також регіональні статистичні дані щодо стану матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти Чернівецької, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Херсонської, Миколаївської та Кіровоградської областей. У роботі застосовано методи історико-педагогічного аналізу, порівняння та узагальнення.

З'ясовано, що впровадження навчального кіно, діафільмів, епідіаскопів, телебачення та інших екранних засобів було зумовлене потребою візуалізації мікропроцесів, швидкоплинних явищ і об'єктів, не доступних для безпосереднього спостереження в межах шкільного експерименту. Установлено, що екранні засоби не функціювали ізольовано, а інтегрувалися в систему засобів навчання поряд із лабораторним обладнанням, натуральними об'єктами, моделями, приладами та друкованою наочністю.

Доведено, що в 1960–1980-х роках держава здійснювала поступове технічне оснащення шкіл екранною апаратурою та навчальними фільмами, однак їх кількість залишалася недостатньою, а рівень методичної підготовки педагогів не завжди відповідав темпам технічного оновлення. Зроблено висновок, що екранні засоби суттєво розширили дидактичні можливості природничої освіти, проте не замінили натурний експеримент і лабораторну діяльність, а функціювали як допоміжний компонент кабінетної системи навчання.

Ключові слова: екранні засоби навчання, кабінетна система, природнича освіта, технічні засоби навчання, навчальний експеримент, матеріально-технічне забезпечення школи.

Постановлення проблеми. У другій половині ХХ століття природнича освіта в Україні зазнала суттєвих змістових трансформацій, пов'язаних із розвитком фізики,

*© Романов О. М.